

НАЦИОНАЛНА УСТАНОВА
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА И МУЗЕЈ – БИТОЛА

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

БР. 20

БИТОЛА

2017

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ БР. 20 НА
Н.У. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА И МУЗЕЈ – БИТОЛА**

Издавач:

НУ Завод и музеј Битола

За издавачот:

д-р Александар Литовски

Претседател на редакциски одбор:

д-р Мери Стојанова

Технички секретар:

м-р Јове Парговски

Членови на редакциски одбор:

Надежда Георгиева

м-р Ристо Палигора

Енгин Насух

Владо Ѓоревски

Лектор: Стево Гадовски

Тираж: 300

СОДРЖИНА

Александар ЛИТОВСКИ ПРИЛОГ ЗА ЖИВОТОТ НА ВАСИЛ КОРАИЦОВСКИ, БОРЕЦ ОД ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА.....	1
Роберто ТРАЈКОВСКИ ГЕРМАНСКАТА НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА СПРЕМА МАКЕДОНИЈА (1878-1944 ГОДИНА).....	13
Станимир СТАНЕВ, ПРЕСВРТОТ ВО СУДБИНАТА НА ЕДЕН БУГАРСКИ ВОЈНИК-АНТИФАШИСТ ЗАПОЧНАЛА ВО БИТОЛА.....	22
Васко ГИЧЕВСКИ АНАЛИЗА НА НЕКОЛКУ АСПЕКТИ ОД ПОЕДИНЕЧНИОТ ФИСКАЛЕН ПОПИСЕН ДЕФТЕР ЗА БИТОЛСКАТА НАХИЈА 1467-1468.....	30
Никола МИНОВСКИ ПРЕСТОЈОТ НА ЃОРЃИ СУГАРЕВ, ВО МЕСЕЦ МАРТ 1906 ГОДИНА, ВО КИЧЕВИЈАТА.....	37
Александар СИМОНОВСКИ ПОЛИЦИСКОТО ДОСИЕ НА МИЛИВОЈ ТРБИЌ КАКО ИЗВОР ЗА ПРОУЧУВАЊЕТО НА НЕГОВИОТ ЖИВОТ И НЕГОВОТО ДЕЛО.....	44
Рубинчо БЕЛЧЕСКИ ПРИЛЕПЧАНИ, ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО ВО „КРВАВАТА“1942.....	52
Габриела ТОПУЗОВСКА СОСТОЈБИТЕ ВО ЗДРАВСТВОТО ВО НРМ (1945-1965).....	64
Мери СТОЈАНОВА НАРОДНИТЕ ВЕРУВАЊА ЗА ВАМПИРИ ВО БИТОЛСКО, ПОВРЗАНИ СО ТРАГИЧНИТЕ НАСТАНИ ОД ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА.....	73
Горан ВАСИЛЕСКИ ЕТНОКОРЕОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ОРАТА ОД ЕТНИЧКИОТ ПРЕДЕЛ СТРУШКО ПОЛЕ	80
Стојанче КОСТОВ НАРОДНИТЕ ОРА ВО ФИЛМУВАНИТЕ ВИДЕОЗАПИСИ НА НАЦИОНАЛНИОТ ФИЛМСКИ ФОНД НА КИНОТЕКА НА МАКЕДОНИЈА.....	92
Драгица ЧЕКОРОВСКА КОПАНИЧАРИТЕ ОД ЗЗН „СТАРИ ЗАНАЕТИ“ ОД НЕГОТИНО.....	99
Лилјана МАКАРИЈОСКА ЗА РАСТИТЕЛНИОТ СВЕТ ВО МАКЕДОНСКАТА ТРАДИЦИОНАЛНА КУЛТУРА.....	109

Слободан СТОЈКОСКИ СРЕДНОВЕКОВНО КОПЈЕ ОД ЈЕНИ ЦАМИЈА – БИТОЛА.....	122
Роберт МИХАЈЛОВСКИ ПРИЛОЗИ ЗА УБИКАЦИЈАТА НА СРЕДНОВЕКОВНИТЕ КРЕПОСТИ НА ПЕЛАГОНИЈА И БИТОЛА.....	130
Бранислав РИСТЕСКИ СЛОВЕНСКИ НАОДИ ОД РАНИОТ И ПОЛНИОТ СРЕДЕН ВЕК ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	138
Душко ТЕМЕЛКОСКИ СОБРАНИЕ - БУЛЕВТЕРИОН ВО СТИБЕРА.....	152
Александар МИТКОСКИ НОВИ СОЗНАНИЈА ЗА ЕНЕОЛИТОТ ВО ПРИЛЕПСКИОТ ДЕЛ НА ПЕЛАГОНИЈА И МАРИОВО.....	163
Гоце ВЕЉАНОСКИ ИСЧЕЗНАТИ СЕЛА ВО ДОЛНА КОПАЧКА.....	180
Оливера МАКРИЕВСКА ВОДЕНИ СИСТЕМИ – ИНОВАТИВНИ МЕТОДИ ЗА ЧИСТЕЊЕ НА СЛИКАНИ ПОВРШНИНИ ВО КОНЗЕРВАЦИЈАТА И РЕСТАВРАЦИЈА.....	189
Соња Стрезоска ВЕЉАНОВСКА ОДГЛАСОТ НА СТРАНСКИОТ ПЕЧАТ НА ПОЛИТИЧКАТА КРИЗА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 2014-2016 ГОДИНА.....	207
Биљана ТЕМЕЛКОСКА ИЗЛОЖБЕНА ДЕЈНОСТ НА Н.У. ЗАВОД И МУЗЕЈ - ПРИЛЕП.....	227

793.31 (497.772)

Горан ВАСИЛЕСКИ,¹⁴⁷

ЭТНОКОРЕОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ОРАТА ОД ЭТНИЧКИОТ ПРЕДЕЛ СТРУШКО ПОЛЕ¹⁴⁸

Апстракт:

Овој труд има за цел детално да ги објасни етнокоролошките карактеристики на орската традиција во селата од етничкиот предел Струшко Поле. Бидејќи овој е мултиетнички предел, објаснувањата ќе бидат наменети само за православните Македонци. Орската традиција во Струшко Поле е многу малку истражувана и постои мал дел пишани податоци на таа тема. Тоа беше мојот поттик за обработување токму на оваа тема и, воедно, да дадам придонес во етнокорологијата како наука.

Клучни зборови:

Орска традиција, место, простор и поводи за играње, ороводни песни, терминологија на играчи, држење на рацете, инструментална традиција, вокална традиција и др.

Етничкиот предел Струшко Поле се наоѓа на крајниот југозападен дел од Брсјачката етнографска целина. Според етнокоролошката поделба, припаѓа во југозападното играорно подрачје¹⁴⁹. Ората од овој предел се одликуваат со епски елементи на кореографската содржина и сложеност во метро-ритмичките структури на мелодиите¹⁵⁰.

Сосема малку податоци постојат за орската традиција од овој предел. Едни од најдрагоцените се истражувањата на сестрите Љубица и Даница Јанковиќ. Тие ни даваат една слика за орската традиција и играорниот репертоар на охридските народни игри, во кои го вбројуваат и струшкиот дел¹⁵¹. Во нивните истражувања забележале повеќе од 40 игри,

¹⁴⁷ Дипломиран етнокоролог на ФМУ при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип и магистрант во институтот за фолклор „Марко Цепенков“ во Скопје, на модул фолклористика. Адреса: ул.Пиринска бр.50, 7500 Прилеп, e-mail: vasileski.goran@gmail.com

¹⁴⁸ Темата на овој труд е извадок од мојата дипломска работа со наслов „Методски приказ на ората од Струшко Поле“, одбранета на 4.3.2015 година на ФМУ при универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип.

¹⁴⁹ Јаневски Владимир (2010) Главни карактеристики на играорните подрачја, Семинар за традиционална музика и игра, *Зборник на трудови 2*, НУ Центар за култура - Битола, стр. 3.

¹⁵⁰ Димоски Михајло (1996) Народните ора и орската традиција, *Етнологија на Македонците*, МАНУ, Скопје, стр. 281.

¹⁵¹ Јанковиќ Љубица и Даница (1947) Охридске народне игри, *Народне игри 4*, Београд.

од кои само 9 се играле во Струга и Струшко, додека останатите се градски и селски народни игри од Охридско Поле и крајбрежните села. Од тие 9 игри кои ги запазиле сестрите Јанковиќ во Струшко: *Ајде коњче*, *Вртеното*, *Чамче*, *Ај што убави бекари*, *Пијан идам од града*, *Ајде Величе*, *Вранишко*, *Кој ми те моме* и *Посадил ми дедо*, денес се играат само две ора, *Вртеното* и *Вранишкото*, останатите игри се потполно заборавени. Луѓето не се сеќаваат ниту на имињата на игрите, а камоли за играорните обрасци. Постојат и ора кои сестрите Јанковиќ ги забележале само во Охридско, а денес, најверојатно, под влијание на разни помали етнички преселби, се играат и во Струшко Поле, како што е *Корчанското оро*. Морам да нагласам дека постојат многу други ора и ороводни песни кои не ги забележале сестрите Јанковиќ, а се играат денес во Струшко Поле. Така, на пример, при моите теренски истражувања во селата Ложани, Драслајца, Мороишта, Враништа, Бицево и Мислешево, дојдов до многу интересен репертоар на ора, како што се: *Мороишкото*, *Старското*, *Гајдата*, *Теишкото*, *Бабето*, *Драслајчкото*, *Ситното*, *Еленото*, *Пајдушката*, *Низамчето*, *Влашкото*, како и многу обредни велигденски и лазарски ора.

Струшките игри можат да бидат прекрасни, а нивните играчи првокласни. Во заедничко оро во кое учествуваат луѓе од различни места, веднаш се познава кој од каде е, па макар и сите да играат исто оро. Се разликуваат по сложеноста на чекорот, држењето на телото, издржливоста, по ставот и по стилот на играње¹⁵². Сите тие етнокорееолошки карактеристики најдобро се запазувале на соборите. Тие се места на кои може да се видат „производите“ на народниот дух и ум. Доволно е само да се спомне за народните носии, ора, песни и инструменти кои биле дел од секој собор. Соборите имале културно-забавен карактер. Можат да се поделат на црковни и народни собори. Секоја црква или манастир имале свој собор, тоа е празникот на светецот-патрон на црквата. Покрај свечената литургија, биле исполнети и со разни друштвени и забавни активности во кругот на црквата, додека народните собори се одржувале за разни поводи и свечени прилики, на разни места, како што е средселото, во повеќето села. Понекогаш тие собори траеле и по два-три дена. *Едвај чекавме да дојт празник, да се изнаиграме, да се изнапејме*, вели една моја соговорничка од с.Драслајца¹⁵³. Многу се играло за Велигден, Св. Јован, Лазара, Ѓурѓовден, а големи народни собори се правеле и за селските слави, каде се собирало население и од околните села. Секое село си има своја селска слава или *сведен*, така на пример, во

¹⁵²Јанковиќ Љубица и Даница (1947) Охридске народне игри, *Народне игри 4*, Београд, стр. 122.

¹⁵³Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Ратка Костеска, родена 1928 во с.Драслајца, мажена и живее во с.Драслајца.

Ложани селска слава е Св. Власија (24.П.), во Мороишта и Бицево се прави Спасовден, во Бицево и во Драслајца сведен е Голема Богоројца, во Мислешево слават Св. Јован, односно Водици. Интересен е фактот дека за да почнат мажите да играат, морале да дојдат музичарите, а жените можеле и сами да си играат со пеење.

Свадбите, исто така, биле повод за општонародни веселби помеѓу селаните. Тие траеле по три дена. Се играло и во куќата на зетот и во куќата на невестата. Сето тоа проследено со многу обредни песни и ора.

Понекогаш и седенките биле повод за играње. Најчесто се собирале само девојчиња и жени, но во поново време доаѓале и мажите. Во текот на летото и есента, скоро секоја вечер, се собирале во различна куќа на *кршење ченка*, на плетење, везење, во зависност што имало за работа. Во последната куќа каде што ќе се собереле, правеле и т.н. *крчма*, односно завршна заедничка гозба. На крчмата се играло и се пеело цела вечер, а доаѓал и гајдација на тие собири. Често пати се случувало, од обична *крчма*, да премине во селски собор. *Прво в куќи игравме, па во двор, па на улица, од тука на сред село со играње, цело село го собравме таму...играње дур до вечер*¹⁵⁴.

Постоеле и такви моменти кога им било забранувано да играат. Типичен таков пример е селото Бицево, каде до скоро време се задржала таа практика. Христијаните не смееле да играат секогаш кога што ќе посакале, бидејќи муслиманите биле мнозинство и имале предност. Не им дозволувале на христијаните да играат секој празник. Затоа бицевци оделе на играње во соседните села Ложани или Драслајца.

Како места и простор на кои се игра, најчести се средселата или пред црквата. За секој повод има определено место каде што се игра. Во Ложани за Велигден, Божиќ, Св. Јован и за Св. Власија се игра пред црква, а за другите празници и собори на средсело. Во Драслајца и во Мороишта, од 40-тите години, забраниле да се игра пред црквите, бидејќи наспроти се селските гробишта. Во поново време, откако ги направиле селските домови, наместо на средсело или пред црква, почнале да играат во домовите. Пред да ги направат нив, за свадбите се играло во дворовите или внатре во куќите. Една моја соговорничка се изјаснува за функцијата на домовите во селата: *Старите беа многу терсене луѓе, ко ќе фатеа да кршет таваните, бам, бум...абе лом ќе ти напрает дома. Арно шо ги напрааа домојте, таму е порајат*¹⁵⁵. За Спасовден скоро цело Струшко Поле се собирало на играње во манастирот Св. Спас кај Мороишта, каде имало голема ливада, обиколена со дебели сенки. На тоа место бил

¹⁵⁴Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Михајло Тасески, роден 1941 година во с.Мислешево, живее во с.Мислешево.

¹⁵⁵Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Наумка Стојческа, родена 1943 година во с.Волино, мажена и живее во с.Бицево.

одржуван еден од најголемите собори во полето. Доаѓале гајдаци од сите села, се правело големо оро. Старите луѓе седнувале под дебелите оревови сенки и ги набљудувале младите како играат. Од поглед на амфитеатралноста, старите луѓе биле тие кои седеле од страните и гледале, додека младите се факале во орото. Старите мажи седеле на трева или на камен, а жените стоеле или клечеле. Мажите си правеле разни муабети околу работата во полето и добитокот, си пиеле ракија од пагурчиња, некои знаеле и по некоја песна да запеат, но сепак, главна тема биле играорците, орото и музиката. Многу ретко жените застанувале одстрана, најчесто кога жената била ожалостена и носела црна шамија на себе. Стоеле настрана и им се воодушевувале на младите како играат, ги загледувале девојчињата, која е побогато облечена, а најмногу го забележувале украсувањето на *забуните*. Многу пати, тука се склучувале договори околу стројникување или за грабнување на моми, се справале, се карале, се договарале за купување, за продавање и сл. Сепак, тоа биле места каде луѓето најмногу се зближувале и спријателувале меѓусебно.

За подобра прегледност на репертоарот во Струшко Поле, можеме да направиме поделба според значењето на имињата на ората: ора што означуваат локалитети: *Вранишкото, Моришко, Драслајчко, Корчанско*; според инструментот кој го свири: *Гајдата*; според начинот на играње: *Тешкото, Вртеното, Ситното*; според поврзаноста со некои обреди: *Велигденски, Лазаречки ора*; според возраста на играчите кои го играле орото: *Старското, Бабето*; ора со странско потекло на имињата: *Чамче, Влашкото, Низамчето*; според играчот кој најубаво го играл орото: *Еленото* и сл.

Никогаш во селата не се играле градски ора, дури и при посета на граѓани. Секое село си имало свои омилените ора кои ги играло на секој собор. Така, на пример, во Ложани едно од најомилените ора било *Моришкото*, кое најверојатно било донесено од некои доселеници од Моришта¹⁵⁶. Денес ова оро не е познато во друго полско село, освен во Ложани. Истото се случува и со орото *Бабето*, кое не може да се сретне во друго село од Струшко Поле, освен во Драслајца. Затоа подоцна е наречено и *Драслајчкото*. Честопати селаните им давале свои имиња на омилените ора. Така, на пример, *Старското оро*, кое е доста прифатено во сите села од полето и е доста ценето, го нарекувале уште и *Вранишкото, Костеското*¹⁵⁷ и сл. *Вранишкото оро* го забележале и сестрите Јанковиќ за кое даваат доста добар комплимент велејќи дека во

¹⁵⁶Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Вера Жупаноска, родена 1940 во с.Ложани, мажена и живее во с.Ложани.

¹⁵⁷ Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Ратка Костеска, родена 1928 во с.Драслајца, мажена и живее во с.Драслајца.

него се развива извонредна мелодија и дека тоа е едно од најубавите струшки ора¹⁵⁸.

На жените најомилени им биле ороводните песни. Воедно, жените се и главни пејачи на соборите, мажите многу ретко пееле. Како ороводни песни кои ги забележав во текот на истражувањето се: *Сонце ми е среде небо. Запеја ми лично пиле, Илино моме Калино рано ти цвеќе цутило, Ај Стојане горделија каде одиш кавги праиш, Појдов горе над село најдов зрукта снегова, Ори бабо стара в котле да те вара, Ој долино долино, Оро се вие кај манастирот* и др. Тоа биле песни кои можеле да се играат и само со пеење, а можело и со придружба со гајда. Сите ороводни песни се играат од типот на *Лесното*. Всушност, ората од типот на *Лесното* се најкарактеристични исклучиво за ороводните песни¹⁵⁹. *Лесното* уште се нарекува и *Тешкото*, *Гајдата* или сл. Тие се ора кои можат да бидат и во 2/4 и во 7/8 ритам.

Меѓу другото, постојат туѓи ора кои со текот на времето се прифатиле и почнале да се играат и во Струшко Поле. Кон крајот на турското владеење, на овие простори, се менувале влијанијата на Бугарите, Србите и Грците кои наметнувале своја култура. Иако таа најмногу се чувствува по градовите, сепак, доста попримиле и селаните. Како остаток од тоа време, се претпоставува дека е *Циганчица*, која е, најверојатно, со бугарско потекло. Ората со српско влијание дошле малку подоцна, но тие веќе се одомаќинети и се играат и денес, такви се *Ужичко коло*, *Жиќино коло*, *Чачак*, *Политика* и *време побиле се две жене*¹⁶⁰ и други. Редок пример е *Вртеното оро* кое се претпоставува дека е донесено под влијание од западноевропските култури, односно има сличности со танцот полка¹⁶¹.

Што се однесува на терминологијата на играчи, сè уште се користи терминот *опашка*, за последниот на орото, додека стариот термин за првиот на орото или *на чело* потполно е заборавен и заменет со *коловоѓа*. Ороводецот морал да држи некој реквизит во рацете, најчесто тоа било *чевре*, кое е еден вид марамче украсено со монистра и пулејки. Ороводецот дава знак со вртење на чеврето кога ќе посака, а неговиот знак го следат останатите играчи и музичарите.

¹⁵⁸ Јанковиќ Љубица и Даница (1947) Охридске народне игре, *Народне игре 4*, Београд, стр. 122.

¹⁵⁹ Димоски Михајло (1973) Прилог кон проучување на варијантите на ората и ороводните песни од типот на *Лесното* во Струга и Струшко, *Македонски фолклор*, год. 6, бр. 11, Скопје, стр. 109.

¹⁶⁰ Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Наумка Стојческа, родена 1943 година во с.Волино, мажена и живее во с.Бицево.

¹⁶¹ Јанковиќ Љубица и Даница (1947) Охридске народне игре, *Народне игре 4*, Београд, стр. 122.

Воздржувачкиот контакт помеѓу играчите од спротивниот пол бил карактеристичен за овој предел до периодот меѓу двете светски војни. Официјално, по Втората светска војна мажите и жените почнале да играат еден до друг, држејќи се за рака, дури и ако не се во крвно сродство, што само пред 5-10 години било срамота¹⁶². Моите соговорници не тврдат дека имало строга поделба во ората по полот, меѓутоа, секој си знаел каде треба да игра. Во орото се ределе фамилијарно: *Штом се фаќа до тебе значи дек е твој чоек*, не смеел туѓинец да се фати меѓу редовите на едно семејство¹⁶³. Но, сепак и во фамилијарните редови предност имале мажите. Жените се фаќале поназад. *Жените се потерсене од мажите, тие и ко ќе умрет подлабоко ги закопвет*¹⁶⁴. Машко и девојче не смееле да се држат за раце, сè додека не се свршат.

Како обичај останало, во секое оро да има ред на играњето. Тој што ќе плати игра напред, сè додека не му помине меракот, потоа преминува на опашката, играјќи. Патријархалното сфаќање се гледа и во начинот на држење на рацете¹⁶⁵. Мажите можеле да се држат за рамо, а жените не смееле ни да помислат на тоа. Тие се држеле за раце, за забун, за појаси и сл. Во ороводните песни, мажите играле понапред држејќи се за рамо, а жените поназад, држејќи се за рака. По Втората светска војна можело да се мешаат сите заедно и сите да се држат за рамо¹⁶⁶. Меѓутоа, секое оро има посебно држење, карактеристиките на орото сами по себе кажуваат како се држат рацете. Така, на пример, во *Морошкото*, рацете се држат пуштени долу, за да можат со телото да се вртат кон лево и кон десно. Рацете биле спуштени ниско и во *Вртеното*, *Ситното*, *Еленото*, *Пајдушкото* и др. Карактеристични ора на кои се држеле со свиени раце во лактите се *Вранишкото* и *Бабето*, а останатите ора кои биле од типот на *Лесното* се играле за рамо, исклучиво кај мажите, а жените за забун, под рака или за појас.

Иако Струшко Поле има доста сличности со соседните предели Струшки Дримкол и Охридско Поле, сепак, според орската традиција, репертоарската застапеност, слободата на играње, стилските на играње и

¹⁶² Исто... стр. 122.

¹⁶³ Сопствени теренски истражувања. Соговорници: Вера Жупаноска, родена 1940 во с.Ложани, мажена и живее во с.Ложани и Михајло Тасески, роден 1941 година во с.Мислешево, живее во с.Мислешево.

¹⁶⁴ Величковски Боне (2006) Кратки фолклорни жанрови во Охридско-струшкиот регион, *Фолклорот во Охридско-струшкиот регион*, ИФ „Марко Цепенков“, Скопје, стр. 35.

¹⁶⁵ Јаневски Владимир (2013) *Етнокоролошки карактеристики на македонските народни ора*, ИФ „Марко Цепенков“, Скопје, стр. 52.

¹⁶⁶ Димоски Михајло (1973) Прилог кон проучување на варијантите на ората и ороводните песни од типот на Лесното во Струга и Струшко, *Македонски фолклор*, год. 6, бр. 11, Скопје, стр. 109.

слично, се разликуваат едни од други¹⁶⁷. Стилот на играње се градел уште од мали нозе. Децата сами ги учеле чекорите, гледајќи од постарите. Најпрво се учеле во заднина, па потоа се фаќале на оро, но во никој случај не смееле напред да играат. Така гледајќи, ги учеле не само чекорите туку и начинот на играње, украсите, *чаламите*, *керелефките* и слично. Учењето ора на децата им претставувало еден вид занимација. На пример, во Драслајца младите ќе се собереле во некој двор или во куќа, притоа некој ќе земел чешел и ќе свирел на него, а останатите ќе играат заедно, ќе се учат еден од друг¹⁶⁸. Во поново време, тоа го правеле играорните групи кои се формирале во селата. По Втората светска војна имало формирано играорни групи во Драслајца, Моришта и Ложани.

При играњето, секогаш морало да има едно оро и еден ороводец, никогаш не смеело да има повеќе ора или оро во оро. *Амне сме ние во Калишта*¹⁶⁹, таму имало турско оро, албанско оро, каурско оро, сите националности во посебно оро се фаќале.

Ората од типот на *Лесното* се играат во неколку стилови: само напред (телото е свртено полудесно, а нозете се движат една преку друга), десно-лево (телото се врти во правец на движење на орот, т.е. два чекори кон десно, еден чекор кон лево) и со доближување (левата нога се доближува до десната во првиот такт, не оди една преку друга)¹⁷⁰. Во *Лесното оро* постои, исто така, машки и женски стил на играње. Машкиот стил се одликува со цврстина и еластичност, со клекнување, вртење, наведнување на телото и сл. Слободната нога која се подигнува пред ногата на која е тежината, може да прави фигури напред, свиена во коленото, полукругови околу ногата, прекршување 90 степени и слични гестови. Притоа, мажите скоро секогаш се држат за рамо. Додека женскиот стил на играње е својствен на патријархалното воспитување, каде никогаш не смеело да се подигнува слободната нога повисоко од земјата, никогаш не смеело да се прават украси со клекнување и вртење, но секогаш се држеле за рацете или под мишките, бидејќи не им треба голема рамнотежа и еластичност како кај мажите¹⁷¹. Жените играат полека, нежно и мирно, додека мажите играат поживо, круто и со многу

¹⁶⁷Јаневски Владимир (2013) *Етнокореолошки карактеристики на македонските народни ора*, ИФ „Марко Цепенков“, Скопје, стр. 52.

¹⁶⁸Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Младенка Стојаноска, родена 1934 во с.Драслајца, мажена и живее во с.Драслајца.

¹⁶⁹Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Ратка Костеска, родена 1928 во с.Драслајца, мажена и живее во с.Драслајца.

¹⁷⁰Димоски Михајло (1973) Прилог кон проучување на варијантите на ората и ороводните песни од типот на Лесното во Струга и Струшко, *Македонски фолклор*, год. VI, бр. 11, Скопје, стр. 109.

¹⁷¹Исто... стр. 109.

фигури и украси, т.е. со повеќе слобода во играњето. Меѓутоа, *колку и да е мирно женското играње, сепак, не е мртво*¹⁷².

Исто така, слободата во играњето се разликува според староста на играчите. Всушност, во право е една моја соговорничка која вели: *Како староста, така играта*¹⁷³, не може од стар човек да се очекува да скока, да прави фигури, да игра поживо. Тоа и не му доликувало на годините. Добриот играорец се познавал оддалеку по држењето на телото, држењето на рацете и по играњето на прсти. Кратко речено, требало да си роден *орајлија*¹⁷⁴.

Кога се играат т.н. *тешки ора*, ороводецот често изведува фигури кои се негова импровизација, како, на пример удирање на тапанот со нога, фрлање делови од облеката при играњето, мавтање со разни реквизити како капа, елек, појас, понекогаш дури и со нож, набивање на земјата со нога, плескање со раце, свирење со уста и сл¹⁷⁵. Во *Вртеното* се сретнува еден редок елемент, некарактеристичен за овие краеве. Ороводецот го врти ороото во спирала или змијовидно, но не кон центарот, туку кон периферијата.

Музичарите, односно гајдата и тапанчето, или во поново време гарнетата и тапанчето, биле сместени секогаш на страната на ороото. Нив им придавале голема чест, ги седнувале на столица покрај ороото, додека пред нив се вртело ороото. Пред нив имале еден вид на кошница во која го ставале *бакишижот*. На музичарите им плаќале само оние кои играат напред на ороото, „*Ја да ти плата тебе да играш, не ти плаќа*“¹⁷⁶. Дури и за време на свадбата, не ги плаќал домаќинот кој ги повикал, туку ороводецот кој играл напред. Единствен случај кога друг плаќал за ороводецот бил на празникот Велигден. Секое семејство, кое имало млада невеста во куќата, плаќало на музиката за да игра нивната невеста напред. Плаќал свекорот, плаќала свекрвата, кумот, сватовите, со цел да покажат пред народот која е нивната невеста. На Велигден не се плаќало со пари, туку со јајца. Пред музичарите стоела кошница во која ги собирале јајцата. На тој ден собирале и по неколку кошници полни со јајца. *Свирациите* биле многу ценети луѓе меѓу селаните. Ретко кој можел да ја има таа чест. Секое село си имало свои музичари. Најпознати гајдации

¹⁷² Јанковиќ Љубица и Даница (1947) Охридске народне игре, *Народне игре 4*, Београд, стр. 122.

¹⁷³ Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Младенка Стојаноска, родена 1934 во с.Драслајца, мажена и живее во с.Драслајца.

¹⁷⁴ Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Ратка Костеска, родена 1928 во с.Драслајца, мажена и живее во с.Драслајца.

¹⁷⁵ Јанковиќ Љубица и Даница (1947) Охридске народне игре, *Народне игре 4*, Београд, стр. 122.

¹⁷⁶ Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Младенка Стојаноска, родена 1934 во с.Драслајца, мажена и живее во с.Драслајца.

биле Сандре Бабуш од с.Ложани, Југе Лозаноски од с.Драслајца, Ѓорѓи Цикоски од с.Мислешево, Петко гајдацијата од с.Мороишта и други. Некој што бил побогат земал музика и од други краишта, но многу ретко се случувало тоа. Секогаш се земале гајдациите од своето село. Гајдите секогаш оделе со мали тапанчиња на свадбите и соборите, за да изгледа побогато. Во 1920 година за првпат во полето се слушнал звукот на гарнетата. Прв кој почнал да свири гарнета бил Јонче Пејоски од с.Мислешево. Оттогаш постепено сите гајдаци почнале да свират гарнети. Во тие години се случувало на свадба или собор заедно да свират гајда, гарнета и тапанче. По Втората светска војна, почнале да доаѓаат и зурлации и тапанции од Вевчани и Лабуништа. Тие свиреле на мали зурли, наречени *писки* и тропале на големи тапани. Зурлациите и тапанциите развиле свој имиџ и биле многу барани меѓу полјаните. Најинтересен детаљ во нивната изведба бил, кога публиката ќе биде доволно весела и загреана, тие ќе прекинат со ората и ќе направат *Пашахајде*¹⁷⁷. Ќе почнат да изведуваат со тапаните, да пискаат со зурлите, да прават *чалам*. А публиката се восхитувала и фрлала пари. Додека свиреле *Пашахајде* било мирно, никој не играл. Тоа било искажување на уметноста на зурлациите и тапанциите. Но, сепак, селските *чалгии* имале секогаш приоритет. Иако никогаш во селата немало виолини, дајриња, канони или други инструменти кои ги има во градските чалгии, сепак, гарнетите и тапанчињата биле ценети селски чалгии. Подоцна нив им се придружила и хармониката. Тоа се случило околу 50-тите години од XX век, кога хармониката станала хит и почнале многумина да ја учат, да ја свират и да има свое место во секоја музичка група. Оттогаш гајдата потполно се заборавила, повеќе никој не засвирил во полето на гајда. Денес не постојат живи гајдаци. Почнале постепено да се применуваат нови инструменти, кои дотогаш не биле воопшто познати, како, на пример: саксофон, синтисајзер, бас-гитара и слично. Со тоа, потполно се сменил музичкиот репертоар по селата, а ороводните и обредните песни потполно се изгубиле.

Што се однесува до вокалната традиција на Струшко Поле, таа е доста едноставна и се карактеризира со едногласно пеење. Не се среќава двогласно и повеќе гласно пеење, освен во поново време, каде има влијание од градската култура на градот Струга. Скоро сите песни кои се пееле се со некоја цел или намена. Покрај свадбарските песни кои се дел од обредите, постојат и василичарски песни, водичарски, лазарски, велигденски, ѓурѓовденски песни и др. Дел од овие групи на песни спаѓаат во делот на ороводни песни, на чија мелодија се играат ора. Такви се, на пример, велигденските песни кои се со тематика од моменти од животот

¹⁷⁷ Сопствени теренски истражувања. Соговорник: Михајло Тасески, роден 1941 година во с.Мислешево, живее во с.Мислешево.

на Исус Христос. Тие песни не се свират со никаков инструмент, туку за велигденските собори ги пеат најчесто жени и истите ги играат. Секогаш тоа биле ора од типот на *Лесното*. Во оваа група спаѓаат и лазарските ороводни песни, кои се пеат за празникот Лазара. Текстовите се наменети за желби за здравје, среќа и берикет на поединците и на фамилијата. Сите ороводни песни се играат во отворен круг, движејќи се кон десно. Тие ора ги играат и ги пеат само жени. Мажите биле исклучени од ороводното пеење, освен при обредните песни за Василица, Коледе и сл.

Денес орската традиција на Струшко Поле е сведена на минимум. Многу од старите народни ора, ороводни песни и обичаи се заборавени, а истите се заменети со влијанија од градската култура, но, исто така, доста се измешани со ората, песните и обичаите на доселениците од дримколските села. Тешко е денес да се забележат етнокорееолошките карактеристики на орската традиција во Струшко Поле. Често се случува самите полјани да не можат да увидат дали нештото е автохтоно или е преземено од доселениците, бидејќи влијанијата својволно и со драго срце ги прифатиле како да се нивни.

Резиме

Малиот предел Струшко Поле спаѓа во југозападното играорно подрачје, односно во Брсјачката етнографска целина. Во него спаѓаат селата: Ложани, Враништа, Драслајца, Моришта, Бицево и Мислешево. Покрај овие села, спаѓаат и голем број на други села, кои се населени со Албанци (Геги и Тоски) и торбеши, но овој труд има цел да ги објасни карактеристиките на орската традиција само кај православните Македонци од овој предел, но и да даде податоци за традиционалните ора, инструменти, народни носии, празници.

Орската традиција во Струшко Поле, гледана од етнокорееолошки аспект, се карактеризира со круто и тремо играње кај мажите со можност на повеќе лична импровизација во играњето, како и нежност, елеганција и грациозност во женското играње, но без посебни украси и истапувања.

Значајни празници за овој предел, кога се собирале на играње, се: Василица, Водици, Лазара, Велигден, Гурѓовден, како и селските слави и за време на свадбените циклуси. На тие празници луѓето излегувале на средсело со нивните преубави носии, кои доста се разликуваат од соседните предели, и ги играле нивните омилени ора и песни, проследени најчесто со гајда, а во поново време и кларинет (гарнета) и тапан. Дел од ората кои се играле на тие собори биле: *Моришкото*, *Старското*, *Бабето*, *Низамчето*, *Влашкото*, *Корчанското*, *Вртеното*, *Гајда*, *Ситно оро*, *Еленото оро*, *Пајдушката* и др. Иако Струшко Поле има, главно, сличен репертоар на игри скоро со целото југозападното играорно подрачје, сепак, се разликуваат детали во стиловите на играње, украсите при играњето, држењата на рацете и телото, поставеноста во оротото и

други етнокорееолошки карактеристики кои поопширно ги опишувам во оваа моја дипломска работа.

Summary

The small region of Strushko Pole belongs to the South-west folk-dancing area i.e in the Brsiak ethnographic ensemble. It comprises the villages: Lozhani, Vranishta, Draslaica, Moroishta, Bidzevo and Misleshevo. Other than these, there is a vast number of other villages which are inhabited by Albanians (Gheg and Tosk) and muslim Macedonians. However, this work is only about the characteristics of folk-dancing of orthodox christian Macedonians in this area, as well as data connected to the traditional folk-dancing, instruments, traditional garb, important holidays etc.

The tradition in folk-dancing in Strushko Pole, seen by an ethnochoreologist's point of view, is characterized with stiff and slow dancing by the men, with the possibility of personal improvisation while dancing on behalf of women, as well as softness, elegance and grace, yet with no special embellishments or complex segments in the choreography.

Significant holidays in this area when people gather for dances are: Vasilica, Vodici, Lazara, Easter, Gjurgjovden as well as the villages' Saint's days and during the weddings' cycles. During these holidays people gather at the village green dressed up in their best traditional garb which differs from the other areas. They dance their favorite folk dances and songs most often followed by back pipes, and recently by clarinet and a drum. Part of the folk-dances played in these gatherings were: Moroishko, Starsko, Babeto, Nizamche, Vlashko, Korchansko, Vrteno, Gaida, Sitno Oro, Eleno Oro, Pajdushko etc. Although the dance repertoire of Strushko Pole is similar to the whole South-west folk-dance area, yet there are differences in details in the dancing style, the decor, the holding of hands and body posture, the position of the dancers and other ethnochoreologic characteristics that I have broadly described in my diploma work.

Библиографија

Димоски Михајло (1973) Прилог кон проучување на варијантите на ората и ороводните песни од типот на Лесното во Струга и Струшко, *Македонски фолклор*, год. VI, бр. 11, ИФ „Марко Цепенков“, Скопје.

Димоски Михајло (1973) Лазарските ороводни песни во Струга и Струшко и нивните етнокорееолошки карактеристики, *Македонски фолклор*, год. VI, бр. 12. ИФ „Марко Цепенков“, Скопје.

Димоски Михајло (1977) *Македонски народни ора*, Наша книга, Скопје.

Димоски Михајло (1996) Народните ора и орската традиција, *Етнологија на Македонците*, МАНУ, Скопје.

Јаневски Владимир (2010) Главни карактеристики на играорните подрачја, Семинар за традиционална музика и игра, *Зборник на трудови 2*, НУЦК, Битола.

Јаневски Владимир (2013) *Етнокорееолошки карактеристики на македонските народни ора*, ИФ „Марко Цепенков“, Скопје.

Јанковиќ Љубица и Даница (1947) Охридске народне игре, *Народне игре 4*, Београд.

Информатори

1. Жупаноска Вера, родена 1940 година во с.Ложани, мажена и живее во с.Ложани.
2. Костеска Ратка, родена 1928 година во с.Драслајца, мажена и живее во с.Драслајца.
3. Ристеска Ратка, родена 1936 година во с.Мороишта, мажена живее во с.Мороишта.
4. Ристески Тоде, роден 1934 година во с.Мороишта, живее во с.Мороишта.
5. Спасеска Ѓурѓа, родена 1938 година во с.Ложани, мажена и живее во с.Ложани.
6. Стојаноска Младенка, родена 1934 во с.Драслајца, мажена и живее во с.Драслајца.
7. Стојаноски Филип, роден 1953 година во с.Враништа, живее во с.Враништа.
8. Стојческа Наумка, родена 1943 година во с.Волино, мажена и живее во с.Бицево.
9. Тасески Михајло, роден 1941 година во с.Мислешево, живее во с.Мислешево.